

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.47>**Г. В. Горшкова**аспірантка кафедри фізичної культури і спорту
Запорізького національного університету

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ АДАПТОВАНИХ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Статтю присвячено вивченню сучасного стану професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів у закладах вищої освіти України щодо застосування адаптованих фізичних вправ. Визначено поняття «професійна підготовка», «вчитель-логопед», «адаптовані фізичні вправи». На основі думок вчених і документальної бази проаналізовано сучасні вимоги до сучасної професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів України, що збігаються з європейськими і світовими тенденціями. Проаналізовано освітні програми та навчальні плани спеціальності 016 Спеціальна освіта закладів вищої освіти України та проведено пілотне анкетування студентів, викладачів та вчителів-логопедів закладів освіти України. Питання пілотного анкетування ґрунтувались на Стандартах освіти для бакалаврів і магістрів, але для кожної категорії респондентів були запропоновані два спеціальні питання для дисертаційного дослідження щодо володіння знаннями про важливість фізичних вправ як складника корекційної роботи з особами з порушеннями мовлення та володіння знаннями про застосування адаптованих фізичних вправ (спеціальних комплексів вправ за віком) під час корекційної роботи з дітьми із порушеннями мовлення. У результаті з'ясовано, що на час дослідження всі категорії респондентів мають низький рівень знань із застосування адаптованих фізичних вправ. У навчальних планах закладів вищої освіти окремої дисципліни чи дисциплін, орієнтованих на застосування адаптованих фізичних вправ майбутніми вчителями-логопедами нами не виявлено. У зв'язку з цим досвіду професійної підготовки щодо застосування адаптованих фізичних вправ у закладах вищої освіти України на момент нашого дослідження нами не виявлено. Розробка організаційно-методичного забезпечення, впровадження окремої дисципліни або дисциплін, орієнтованих на застосування адаптованих фізичних вправ, накопичення досвіду і можливість надання його закладам вищої освіти для підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів та подальша розробка зазначеної теми є перспективним напрямом у дослідженнях науковців.

Ключові слова: адаптовані фізичні вправи, вчителі-логопеди, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний розвиток України вбачає постійне підвищення якості професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Шляхи підвищення рівня професійної підготовки є постійним завданням для галузі освіти країни, яка ґрунтується на компетентнісному підході. Професійна підготовка має бути орієнтована на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного студента, кожної особистості для повноцінної інтеграції в європейський та світовий простір. Погоджуємось із думкою вчених, що сучасна професійна підготовка виступає засобом *соціалізації* як гармонізації відносин людини з природосоціальним світом, опанування сучасної картини світу, розвитку національної самосвідомості людини, *створення умов для набуття людиною широкої базової освіти*, яка дозволяє швидко адаптуватися в соціумі, *професіоналізації* як набуття професійної компетентності фахівця, оволодіння фундаментальними, прикладними знаннями, високою культурою організації та реалізації професійної діяльності, *самореалізації* як

набуття людиною вмінь продуктивної життєдіяльності, самовдосконалення [1, с. 50].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів досліджували М.К. Шеремет, С.П. Миронова, Н.М. Назарова, Л.І. Фомічова, А.Г. Шевцов, Н.Г. Пахомова, Ю.В. Пінчук, В.В. Тарасун, Л.М. Томіч, Н.В. Савінова, Н.В. Федорова, Н.М. Сінопальнікова, В.І. Лозова, Г.В. Троцько, І.В. Самойлова, М.П. Васильєва; застосування фізичних вправ під час корекції порушень мовлення висвітлені в роботах науковців різних країн: порушення артикуляційної моторики – М.А. Савченко, Л.О. Федорович, Н.Г. Пахомової, С.Ю. Коноплястої, Є.Ф. Соботович; застосування артикуляційних та дихальних вправ – Ю.В. Рібцун, В.В. Тищенко, прийоми масажу – О.П. Архіпова, Л.І. Белякова, О.О. Дьякова, О.В. Новікова; Н.С. Гаврилова систематизувала та визначила правила організації та проведення корекційної роботи з урахуванням причин виникнення цих порушень у дітей, місця та обсягу їхньої локалізації, типу порушення артикуляційної моторики;

Н. Казинс. В Фрай (США) запропонували застосування сміхотерапії у діяльності логопедів.

На основі аналізу джерельної бази визначено, що в Україні досить високий рівень підготовки майбутніх вчителів-логопедів, але професійній підготовці майбутніх вчителів-логопедів щодо застосування адаптованих фізичних вправ уваги не приділялось.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – вивчення сучасного стану професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів у ЗВО України щодо застосування адаптованих фізичних вправ.

Виклад основного матеріалу. Складність і багатогранність освітньої діяльності в умовах інклюзивної освіти вимагає від майбутнього вчителя-логопеда інтегративних медико-психологічних і педагогічних знань та вмінь аналізувати патологічні явища психофізичного розвитку, психолого-педагогічні особливості психічного і мовленнєвого розвитку. У зв'язку з цим виникає необхідність формування нової генерації майбутніх вчителів-логопедів, які мають професійну підготовку щодо застосування адаптованих фізичних вправ.

У статті вважаємо за потрібне розглянути поняття «професійна підготовка», «вчитель-логопед», «адаптовані фізичні вправи».

В Енциклопедії професійної освіти поняття «професійна підготовка» тлумачиться як сукупність спеціальних знань, вмінь і навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, що забезпечує можливість успішної роботи з певної професії [19, с. 390]. На підставі теоретичного аналізу наукової літератури нами зроблено висновки: а) *вчитель-логопед* – це спеціаліст, який: зробив своєю професією науку про порушення розвитку мовлення, його подолання і запобігання йому засобами спеціального корекційного навчання і виховання, методами та прийомами розвитку і корекції; досконало володіє фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з цієї галузі науки, постійно самовдосконалюється, використовує у своїй діяльності новітні розробки, методики, технології тощо; б) «адаптовані фізичні вправи у професійній діяльності вчителя-логопеда» – пристосовані фізичні вправи для подолання порушення мовлення дитини з урахуванням віку дитини, етіології та стану порушення мовлення; укріплення організму дитини як системи загалом, так і окремої групи м'язів, які використовують як додатковий складник для підвищення ефективності корекційної роботи до повного усунення порушення мовлення або значного поліпшення стану цього порушення.

Ми погоджуємось з Н.Г. Пахомовою та Н.О. Карпенко, які зазначають, що компетентнісний підхід у сучасній професійній підготовці майбутнього вчителя-логопеда є провідним у ЗВО

[7, с. 23–27; 10, с. 79–86]. У Стандарті вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта для бакалаврів [15] та у Стандарті вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта для магістрів [16] визначено компетентності майбутніх вчителів-логопедів: *інтегральні, загальні* (особистісні, соціальні, інструментальні) для обох рівнів освіти, а також *професійні* (спеціальні фахові) для бакалаврів та *спеціальні* (професійні) для магістрів. На думку Н.В. Федорової, сучасні науковці розглядають професійну компетентність педагога як сукупність трьох складових компонентів – предметно-технологічного, психолого-педагогічного, загальнокультурного [18, с. 101]. Ю.В. Пінчук зазначає, що мета професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів полягає в тому, щоб підготувати фахівця, який має зацікавленість та позитивне ставлення до логопедичної діяльності, здатний забезпечити організаційну, змістову, методичну складову частину логопедичного сегменту в єдиному освітньому просторі навчального закладу, об'єднувати зусилля та взаємодію дорослих щодо максимального розвитку дітей, діагностувати і долати мовленнєві порушення та здійснювати їх профілактику, проводити просвітницьку роботу [12, с. 41–44]. Також ми поділяємо думку Н.В. Федорової, що фахова підготовка вчителів-логопедів повинна мати дві складові частини: *універсальну*, яка не залежить від напряму підготовки та передбачає формування професійно-особистісних якостей вчителів-логопедів, які притаманні працівникам педагогічної галузі, та *специфічну*, що зумовлена особливостями професії вчителів-логопедів ранньої діагностики та корекції та полягає у формуванні компетентностей у галузі спеціальної освіти [18, с.105]. Для ефективної підготовки майбутніх вчителів-логопедів І.В. Самойловою та М.П. Васильєвою визначено склад ключових якостей: організованість, підприємливість, діловитість, соціально-професійна мобільність; готовність і здатність до швидкої зміни професії (перекваліфікації), адаптація до нових соціально-економічних умов, комунікативність і здатність до кооперації, креативність, естетична чутливість, вправність рук, розвинутий сенсомоторний апарат [13, с. 44; 2, с. 293–300], які потрібно формувати та виховувати під час професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів у ЗВО. Н.М. Сінопальнікова зазначає, що професійно-педагогічна підготовка вчителя-логопеда – це цілеспрямований керований процес, який забезпечує формування професійної компетентності та особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення логопедичної діяльності [14, с. 25]. Н.Г. Пахомова вказує на системність у підготовці майбутніх вчителів-логопедів та інтеграцію медико-психологічної та педагогічної складових частин професійної підготовки майбутніх

вчителів-логопедів [11, с. 193]. В умовах розвитку інклюзивної освіти в Україні, О.В. Мартинчук пропонує стратегічні орієнтири удосконалення фахової підготовки вчителів-логопедів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Перший стратегічний орієнтир* – виокремлення методологічних підходів до фахової підготовки майбутніх вчителів-логопедів для роботи в умовах інклюзивного навчання з урахуванням соціокультурних факторів, явищ і процесів, які безпосередньо впливають на вибір стратегії освіти. *Другий стратегічний орієнтир* – концептуальне обґрунтування процесу підготовки майбутніх вчителів-логопедів до фахової діяльності в умовах інклюзивного навчання на основі компетентнісного підходу [9, с. 227–230].

Згідно із законами України «Про освіту» [5] та «Про вищу освіту» [6], майбутніх вчителів-логопедів готують на очній (денній і вечірній), заочній (дистанційній) формах здобуття освіти за відповідними освітніми програмами на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях освіти. Впровадження і застосування в освітньому процесі ЗВО кредитно-модульної системи навчання сприяє вирішенню проблеми якості професійної підготовки майбутнього вчителя-логопеда. Зазначені умови в Україні відповідають світовим. В Україні загальний обсяг освітньої програми для бакалаврів спеціальності 016 спеціальна освіта містить 240 кредитів та розрахований на 4 курси навчання, а для магістрів – 90 кредитів і розрахований на 2 курси навчання. Кількість кредитів для першого рівня освіти в закладах вищої освіти України, Росії і Казахстану збігається, на другому – відрізняються в зазначених країнах. Є суттєва різниця в кількості кредитів для обох рівнів освіти у ЗВО України з університетами США, Канади, Австралії, Великобританії. Відповідно до Закону «Про освіту» [5], освітні програми розробляються закладами освіти, науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності та затверджуються відповідно до цього Закону та спеціальних законів. Основою для розробки освітньої програми є Стандарт освіти відповідного рівня. Освітні програми спеціальності 016 Спеціальна освіта містять у своїй структурі частину з вивчення загальних дисциплін та частину з вивчення спеціальних дисциплін, інваріативну та варіативну частину, вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою, перелік освітніх компонентів та їх логічну послідовність, загальне навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти та освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти, що також відповідає європейським та світовим тенденціям.

На час дослідження майже 20 ЗВО України готують майбутніх вчителів-логопедів галузі освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта, їх

кількість постійно збільшується у зв'язку з потребою суспільства та впровадженням інклюзивної освіти. Нами були розглянуті освітньо-професійні програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта *Комунального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»* [8], *Ужгородського національного університету* [17], *Дрогобицького державного педагогічного університету* [4] та ін. Ми дійшли висновку, що на час нашого дослідження окремої дисципліни або дисциплін, орієнтованих на застосування адаптованих фізичних вправ майбутніми вчителями-логопедами у ЗВО України під час підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта, нами не виявлено.

Для дослідження сучасного стану професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів щодо застосування адаптованих фізичних вправ у 2018–2019 навчальному році було проведено пілотне анкетування 232 студентів (майбутніх вчителів-логопедів) третього та четвертого курсів бакалаврату і студентів першого курсу магістратури спеціальності 016 Спеціальна освіта на базі державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (71 студент), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (45 студентів), комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (57 студентів), державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (9 студентів), Запорізького національного технічного університету (50 студентів), яким було запропоновано відповісти на 15 запитань. У 2019–2020 навчальному році до пілотного анкетування запрошено 30 викладачів спеціальності 016 Спеціальна освіта державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», Запорізького національного технічного університету (з 2019 року – національний університет «Запорізька політехніка»), яким було запропоновано відповісти на 12 запитань та висловити свою думку щодо цих питань. Також опитано 35 вчителів-логопедів м. Запоріжжя і 21 фахівець з інших міст України, яким було запропоновано відповісти також на 12 запитань та висловити свою думку з теми анкетування. Запропоновані запитання для пілотного анкетування ґрунтувались на Стандартах спеціальності 016 Спеціальна освіта, але два питання для кожної категорії опитуваних стосувались нашого дослідження. На пропозицію висловити свою думку щодо кожного запитання анкетування, респонденти не надали відповідей.

Аналізуючи відповіді опитуваних, можна дійти висновку, що: *студенти*, майбутні вчителі-логопеди, загалом мають достатній рівень підготовки у ЗВО України, але не завжди критично оцінюють свої можливості; *викладачі* позитивно оцінюють контингент сучасних студентів та їх потенціал, ЗВО мають достатнє забезпечення для повноцінної підготовки майбутніх вчителів-логопедів, яке необхідно постійно вдосконалювати за вимогами часу і суспільства, але відсутнє організаційно-методичне забезпечення щодо застосування адаптованих фізичних вправ; *вчителі-логопеди* закладів освіти мають достатній рівень професійної підготовки і арсенал засобів корекції мовлення, але фахівці потребують фінансової підтримки з боку держави для можливості постійного оновлення і вдосконалення цих засобів, тому що кількість дітей із порушеннями мовлення збільшується, а самі порушення ускладнюються.

Відповіді всіх категорій опитаних щодо володіння знаннями про важливість фізичних вправ як складника корекційної роботи з особами з порушеннями мовлення були в більшості відповідей позитивними. На питання, яке нас цікавило найбільше, щодо володіння всіма категоріями опитаних знаннями про застосування адаптованих фізичних вправ (спеціальні комплекси вправ за віком) під час корекційної роботи з дітьми із порушеннями мовлення, відповіді розподілені таким чином: а) *студенти* володіють такими знаннями – 6,36%, частково володіють – 81,4%, вагаються відповісти – 10,02%, не володіють знаннями – 2,22%; *викладачі* володіють такими знаннями – 0%, частково володіють – 26,2%, вагаються відповісти – 32,13%, не володіють знаннями – 41,67%; *вчителі-логопеди* володіють такими знаннями – 0%, частково володіють – 18,65%, вагаються відповісти – 11,5%, не володіють знаннями – 69,85%. Під час спілкування зі студентами після анкетування з'ясувалось, що вони поплутали поняття «адаптивні фізичні вправи» та «адаптовані фізичні вправи», термін «адаптовані» здався знайомим і вони відповідали позитивно на питання. Коли після анкетування їм було розтлумачено значення дефініції «адаптовані фізичні вправи», опитувані зрозуміли, що неправильно відповідали на запитання. Отже, всі категорії респондентів мають низький рівень знань із застосування адаптованих фізичних вправ, що засвідчує доцільність нашого дослідження з цього питання та є підґрунтям для подальшої роботи в цьому напрямі.

Висновки і пропозиції. Україна має достатню кількість ЗВО для підготовки фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта, які забезпечені кваліфікованими науково-педагогічними кадрами та якісними освітніми програмами, але останні потребують постійного вдосконалення у зв'язку з вимогами часу та суспільства. Розробка

організаційно-методичного забезпечення, впровадження окремої дисципліни або дисциплін, орієнтованих на застосування адаптованих фізичних вправ, накопичення досвіду і можливість надання цього досвіду ЗВО для підвищення якості підготовки майбутніх вчителів-логопедів та подальша розробка зазначеної теми є перспективним напрямом у дослідженнях науковців.

Список використаної літератури:

1. Бальхін Г.А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект. Москва : Экономика, 2003. 427 с.
2. Васильєва М.П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2003. 432 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Дрогобицький державний педагогічний університет. URL: <http://dspu.edu.ua> (дата звернення: 23.11.2018).
5. Закон України «Про освіту». URL: mon.gov.ua (дата звернення: 15.01.2019).
6. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.help/law/1556-VII/edition01.01.2019/> (дата звернення: 10.01.2020).
7. Карпенко Н.О. Застосування інноваційних методів навчання для розвитку комунікативної компетентності майбутніх вчителів-логопедів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2012. Вип. 37(2). С. 23–27.
8. Комунальний заклад «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія. URL: <https://khnnra.edu.ua> (дата звернення: 22.11.2018).
9. Мартинчук О.В. Стратегічні орієнтири удосконалення фахової підготовки вчителів-логопедів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2014. Вип. 4. С. 225–234.
10. Пахомова Н.Г. Характеристика теоретико-когнітивної основи інтеграції медико-психологічної і педагогічної складових професійної підготовки вчителів-логопедів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 79–86.
11. Пахомова Н.Г. Системність як методологічна основа професійної підготовки вчителя-логопеда. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. Випуск 18. С. 191–195.
12. Пінчук Ю.В. Готовність студентів-логопедів до професійної діяльності. *Дефектологія*. 2004. № 3. С. 41–44.

- 13.Самойлова І.В. Основні напрями професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів у вищому навчальному закладі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Випуск 38. С. 543–548.
- 14.Сінопальнікова Н.М Підготовка майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності. URL: <https://zenodo.org › record › files> (дата звернення: 14.01.2019).
- 15.Стандарт вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта для бакалаврів. URL: https://mon.gov.ua › app › proekty_standartiv_VO (дата звернення: 10.01.2020).
- 16.Стандарт вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта для магістрів. URL: https://mon.gov.ua › app › proekty_standartiv_VO (дата звернення: 10.01.2020).
- 17.Ужгородський національний університет. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 22.11.2018).
- 18.Федорова Н.В. Теоретичні аспекти фахової підготовки вчителів-логопедів в умовах університетської освіти. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. 2018. Випуск 10. С. 98–109.
- 19.Энциклопедия профессионального образования в 3 томах / под ред. Я.Б. Батышева. Москва : АПО,1999. Т. 2. 440 с.

Horshkova H. The current state of professional training of future speech therapists on the use of adapted physical exercises in the universities of Ukraine

The article studies the modern state of professional preparation of future speech therapists in the universities of Ukraine regarding the use of adapted exercise. Define the concept of “training”, “speech therapist”, “adapted physical exercise”. Based on the opinions of scientists and documentary base, analyzed the requirements and conditions of modern professional training of future teachers-speech therapists of Ukraine, which coincide with the European and global trends. Analyzed educational burnouts and training plans of the speciality 016 Special education institutions of higher education of Ukraine. Conducted pilot surveys of students, teachers and teachers-speech therapists educational institutions of Ukraine. Question pilot survey was based on the educational Standards for bachelors and masters, but for each category, respondents were asked two special questions for the dissertation research knowledge on the importance of exercise as a component of correctional work with persons with disorders of speech and knowledge on the use of adapted physical exercises (special exercises by age) during remedial work with children with speech disorders. As a result, the study found that all categories of respondents have low level of knowledge on the use of adapted exercise and a discipline or disciplines, focused on the use of adapted exercise future teachers-speech therapists in professional activities in institutions of higher education of Ukraine is not discovered. In this regard, experience from training in the use of adapted physical exercises in higher education institutions of Ukraine at the time of our study revealed no. Development of organizational and methodological support, introduction of a discipline or disciplines, focused on the use of adapted exercise, the accumulation of experience and the ability to provide it to other institutions of higher education to improve the quality of professional training of future teachers-speech therapists and further development of this topic is a perspective direction in researches of scientists.

Key words: adapted physical exercises, teachers-speech therapists, training.